UDK 821.163.42-1=922
Stručni rad
Rukopis primljen 15. IV. 2025.
Prihvaćen za tisak 13. V. 2025.
https://doi.org/10.31724/rihjj.52.1.2

Marija Belošević
Hrvatski esperantski savez
Sveti Duh 130, HR-10000 Zagreb
miriam010@gmail.com

MARULIĆEVA *JUDITA* NA ESPERANTU

U povodu 500. obljetnice smrti Marka Marulića (1450. – 1524.), „oca hrvatske književnosti", posebna se pozornost posvećuje njegovu najpoznatijem djelu – epu *Judita* iz 1501. godine. Iako je djelo objavljeno 1521., prošla su stoljeća prije nego što je doživjelo prijevod na strani jezik – tek 1991. američki slavist Henry R. Cooper Jr. preveo ga je na engleski. Slijedili su prijevodi na mađarski, talijanski, francuski, litavski te ulomci na više drugih jezika.
U tome je nizu važno mjesto zauzeo i prijevod na međunarodni jezik esperanto, čime se *Judita* otisnula na novo svjetsko putovanje. Ep je prevela vrsna hrvatska esperantistica Lucija Borčić (1921. – 2015.).
Prijevod na esperanto dobiva dodatnu težinu kad se uzme u obzir da je stoljetna povijest esperanta u Hrvatskoj upisana u Registar zaštićenih kulturnih dobara Republike Hrvatske (broj Z-7298). Tim prijevodom doprinosi se međunarodnoj prepoznatljivosti *Judite*, ne samo unutar slavističkih krugova već i širom svijeta. Esperanto tako postaje jedno od sredstava za globalnu prisutnost hrvatske kulturne baštine.

Obljetnica 500 godina od smrti oca hrvatske književnosti Marka Marulića (18. kolovoza 1450. – 4. siječnja 1524.) povod je za osvrt na njegovo najpoznatije djelo ep *Judita* napisan 1501. Od objavljivanja 1521. godine do pojave prijevoda na neki strani jezik prošlo je više stoljeća. Naime, 1991. američki slavist Henry R. Cooper Jr., danas profesor emeritus Sveučilišta Indiana, Bloomington, SAD, preveo je *Juditu* na engleski jezik, a prijevod je objavio nakladnik Columbia University Press, New York. Uslijedili su prijevodi na mađarski (1999.), talijanski (2001.), francuski (2002.) i litavski (2007.). Pojedini ulomci prevedeni su i na češki, njemački, slovenski i španjolski jezik. Nizu se pridružio i međunarodni jezik esperanto. Jedna od ponajboljih hrvatskih esperantistica, prevoditeljica

Lucija Borčić (1921. – 2015.) započela je prijevod epa prije petnaestak godina i dovršila ga koju godinu prije smrti.

Važno je ovdje istaknuti kako su esperantisti od samoga početka razvoja jezika veliku pozornost davali prijevodu književnih djela. Prevođenje književnih djela poznatih autora, ali i važnih za pojedine nacionalne književnosti obilježilo je prvo razdoblje razvoja esperanta (1887. – 1904.) te se uz pojavu originalnih djela proteglo i na drugo razdoblje (1905. – 1920.) do današnjih dana. U tome vidu spomenimo i samoga inicijatora esperanta Lazara Ludviga Zamenhofa (15. prosinca 1859. – 14. travnja 1917.), koji je dao osobni doprinos esperantskoj književnosti prevodeći od samih početaka jezika, tj. od 1887. godine. Već u *Prvom udžbeniku esperanta* (1887.) nalazimo njegove prijevode *Očenaša*, dijelova Biblije, te poezije Heinricha Heinea. Godine 1891. preveo je *La batalo de l' vivo* (*The Battle of Life*) Charlesa Dickensa, a tri godine nakon toga *Hamleto* (*Hamlet*) Williama Shakespearea (1894.). Slijedili su i drugi Zamenhofovi prijevodi: *La revizoro* (*Revizor*) Nikolaja Gogolja (1907.), *La Rabistoj* (*Razbojnici*) Friedricha Schillera (1907.), *Ifigenio en Taŭrido* Johanna Wolfganga von Goethea (1907.), *Georgo Dandin* (1908.), *Marta* Elize Orzeszko (1910.). Do 1914. godine Zamenhof je preveo *Malnova testamento* (Stari zavjet) i *Fabeloj* (*Bajke*) Hansa Christiana Andersena. Njegov primjer slijedili su njegovi suvremenici koji su također uvidjeli veliku ulogu esperanta kao jezika kojim se u to vrijeme poglavito pisana riječ može lako i brzo proširiti svijetom.

Dakako, u svemu tome nisu zaostajali ni hrvatski esperantisti. Prvi esperantisti u Hrvatskoj registrirani su već 1889. godine. Krajem 1908. u Zagrebu je osnovano prvo društvo nazvano Društvo hrvatskih esperantista. Sljedeće godine tiska se i prvi udžbenik, čiji je autor jedan od pionira esperantskoga pokreta u Hrvatskoj Mavro Špicer (1. travnja 1862. – 14. srpnja 1936.), publicist, prevoditelj, antologičar. Iste godine 10. travnja počinje izlaziti glasilo *Kroata Esperantisto*, koje je uređivala Danica Bedeković (7. lipnja 1872. – 25. ožujka 1955.). Bedeković je iste godine priredila i *Veliki rječnik hrvatski-esperantski* i gramatiku esperanta. U spomenutome glasilu objavljivani su prijevodi pjesama hrvatskih autora kojima je autor Špicer.

Dok su inozemni esperantisti svijetu posredstvom esperanta predstavljali djela Goethea, Mickiewicza, Shakespearea, Schillera, braće Grimm, Prousta, Turgenjeva, Wildea i mnogih drugih svjetski poznatih književnika, hrvatski

esperantisti odlučili su u taj niz staviti Augusta Šenou. Fran Kolar-Krom (7. ožujka 1877. – 12. kolovoza 1927.) na esperanto je preveo *Zlatarevo zlato* (*La trezoro de l'orafisto*, 1911.). Već sljedeće godine Špicer je priredio antologiju s prijevodima izbora hrvatskoga pjesništva, u kojoj se nalazi i prijevod hrvatske himne *Lijepa naša domovino.*

Spomenimo ovdje i dva „putovanja" u daleku Kinu. Pripovijetku učiteljice i književnice Milke Pogačić (1860. – 1936.) *Ispovijest* (*Konfeso*) na esperanto je 1913. prevela također učiteljica Antonija Jozičić (1869. – 1945.). Prijevod s esperanta na kineski objavljen je u Šangaju 1931. godine. *Alkara* (*Ano de l'ringludo*) Dinka Šimunovića (1873. – 1933.) na esperanto je 1926. preveo Fran Janjić (1907. – 1992.). Deset godina nakon toga Su Fang Si pripovijetku je preveo na kineski. Uz taj prijevod važno je naglasiti kako se jedan primjerak, koji je stigao na adresu Janjića, danas nalazi u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice!

Mogli bismo ovdje spomenuti imena mnogih koji su svojim prijevodima izbora iz pjesničkoga opusa ili cjelovitih romana hrvatskih pisaca obogatili esperantsku književnost. No, zaustavimo se samo na jednome imenu: Lucija Borčić (Podšpilje, 26. srpnja 1921. – Zagreb, 14. studenoga 2015.) prevoditeljica je na esperanto Marulićeve *Judite*! Bila je jedna od inicijatorica 38. Svjetskoga esperantskog kongresa, koji je održan u Zagrebu 1953. Tijekom sedamdesetak godina dala je nemjerljiv doprinos širenju hrvatske kulture, poglavito prevođenjem. Prevoditeljski opus kreće joj se od *Šibenske molitve*, preko djela Marulića, Hektorovića, Zoranića, Držića, I. Brlić-Mažuranić, Andrića, do autora naših dana Goluba, Ćorića, Glavaševića. Uz književna djela prevodila je i druge tekstove, govore, uključujući i hrvatske pjesme, među kojima treba posebno istaknuti *Moju domovinu* te izbor božićnih pjesama. Bez ustezanja možemo reći kako je riječ o jednoj od najplodonosnijih hrvatskih prevoditeljica uopće.

Poticaj za prijevod *Judite* bio je posve slučajan. Talijanski esperantist Gianni Conti (1932. – 2022.) iz Cormana pokraj Milana prije petnaestak godina uređivao je *Esperantski vrt* te je želio da tu budu zastupljeni i prijevodi poznatih djela s različitih strana svijeta. Hrvatski esperantski savez kojem se obratio nije puno dvojio: zasigurno bi se tu trebalo pronaći nešto od ponajboljega. Pregledavajući dotadašnje različite prijevode, došlo se do zaključka kako je to primjereno mjesto za *Juditu*, no u to vrijeme ni jedan redak nije bio preveden na esperanto. Borčić

se rado prihvatila prijevoda te su ubrzo uvodni stihovi odaslani na talijansku adresu. Nakon nekoga vremena stigla je fotografija „otvorene knjige" u koju je Conti smjestio Marulićeve stihove. To je Luciji Borčić dalo doticaj te je prionula prijevodu cijeloga epa.

Želeći staviti naglasak na važnost epa kao nacionalnoga kulturnog blaga, u Europskoj godini kulturne baštine (2018.) Hrvatski esperantski savez u tiskanom obliku objavio je Prvo pjevanje. Na taj je način *Judita* krenula na još jedan put u svijet. Posebno zanimanje pokazali su esperantisti koji se bave srednjovjekovnom književnošću i esperantisti iz dalekih azijskih zemalja. Jednostavna knjižica pronašla je svoje mjesto u brojnim esperantskim knjižnicama širom svijeta.

Iako do danas u knjižnome obliku nije objavljen cjelovit prijevod *Judite* na esperanto, Hrvatski esperantski savez sve ove godine radi na njegovu populariziranju. Uključujući se u nacionalnu manifestaciju *Noć knjige* 2021. godine putem platforme Zoom, pojedini ulomci predstavljeni su esperantistima te je tom prigodom upriličeno i zajedničko čitanje. Iste godine, o obilježavanju 100. obljetnice rođenja prevoditeljice, članovi Tršćanskoga esperantskog saveza održali su predavanje o *Juditi* približivši publici povijesno okruženje nastanka samoga djela.

Govoreći o prijevodima na esperanto, važno je podsjetiti kako je stoljetna povijest esperanta u Hrvatskoj, koja obuhvaća vrlo razgranatu djelatnost esperantista, poglavito na području kulture, upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske – Lista zaštićenih kulturnih dobara pod brojem Z-7298. Kao što smo u tekstu i naglasili, od samih početaka razvoja esperantskoga pokreta u Hrvatskoj prisutna je i prevoditeljska djelatnost. Vraćajući pak misao na sam ep *Judita*, putem prijevoda na međunarodni jezik esperanto, daje se doprinos poznavanju djela Oca Hrvatske Književnosti diljem svijeta i izvan standardnih jezičnih (slavističkih) okvira. Stoga je potrebno uložiti napore da se ono doista pronese svijetom, a esperanto je još jedan od mogućih putova.

Literatura

Marulić, Marko. 2018. *Judita: libro unua.* Prijevod / traduko Lucija Borčić. Hrvatski esperantski savez. Zagreb.

2013. *Zbornik „Mali jezici – bogato književno stvaralaštvo" / Almanako „Minoraj lingvoj – riĉa literatura kreado"*. Ur. Marija Belošević. Hrvatski savez za esperanto.

Marulić's *Judith* in Esperanto

Abstract

On the Occasion of the 500th Anniversary of the Death of Marko Marulić (1450–1524), the "father of Croatian literature," special attention is given to his most renowned work — the epic *Judith*, written in 1501. Although it was published in 1521, centuries passed before it was translated into a foreign language. It was not until 1991 that American Slavic scholar Henry R. Cooper Jr. translated *Judith* into English. Translations into Hungarian, Italian, French, and Lithuanian followed, along with excerpts translated into several other languages.

Among these, a significant place belongs to the translation into Esperanto, the international language, which launched *Judith* on a new journey across the world. The epic was translated by the distinguished Croatian Esperantist *Lucija Borčić* (1921–2015).

The Esperanto translation carries additional importance when one considers that the century-long history of Esperanto in Croatia has been inscribed in the Register of Protected Cultural Goods of the Republic of Croatia (No. Z-7298). This translation contributes to the international recognition of *Judith*, not only within Slavic studies but also far beyond. Esperanto thus becomes one of the channels through which Croatian cultural heritage achieves global presence.

Esperanta traduko de *Judita* de Marko Marulić

Resumo

Okaze de la 500-a datreveno de la morto de Marko Marulić (1450-1524), la "patro de la kroata literaturo", apartan atenton oni donas al lia plej konata verko - la eposo *Judita*, verkita en la jaro 1501. Kvankam la verko estis presita en 1521, pasis jarcentoj antaŭ ol ĝi estis tradukita al iu fremda lingvo. Nur en 1991 la usona slavisto Henry R. Cooper Jr. tradukis ĝin al la angla lingvo. Sekvis tradukoj al la hungara, la itala, la franca, la litova kaj fine Esperanto. La eposon tradukis la eminenta kroata esperantistino Lucija Borčić (1921-2015).

Konsiderante la fakton, ke la jarcenta historio de Esperanto en Kroatio estis enskribita en la Registron de la protektataj kulturaj heredaĵoj de la Respubliko Kroatio (sub la numero Z-7298), la traduko estas eĉ pli signifa. Per ĉi tiu traduko oni kontribuas al la internacia videbleco de *Judita*, kaj Esperanto fariĝas unu el la rimedoj por tutmonda ĉeesto de la kroata kultura heredaĵo.

Ključne riječi: esperanto, *Judita*, Marko Marulić, Lucija Borčić, nematerijalna kulturna baština
Keywords: Esperanto, *Judith*, Marko Marulić, Lucija Borčić, Intangible cultural heritage
Ŝlosilvortoj: esperanto, *Judita*, Marko Marulić, Lucija Borčić, nemateria kultura heredaĵo